

Négy könyv az I. világháborúról

*A levéltárak gondozásában több értékes kötet látott napvilágot az utóbbi években az I. világháborúról, amelynek kutatása a százéves évforduló okán is kiütközött szerepet töltött be a levéltárak életében. A feltáró munka során a levéltárosok látókörébe került forrásoknak és a kutatási eredményeknek köszönhetően 2020-ban és 2021-ben tovább bővült a termés, ezek közül most négy kötet ismertetésére vállalkozunk. Közülük kettő napló, egy monográfia, egy pedig veszteségkutatás eredményeit összegző munka.**

Sziklay Kálmán első világháborús naplója 1914–1916

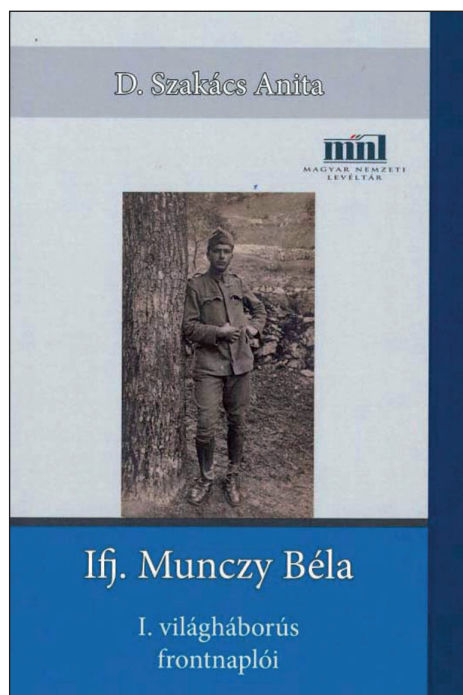
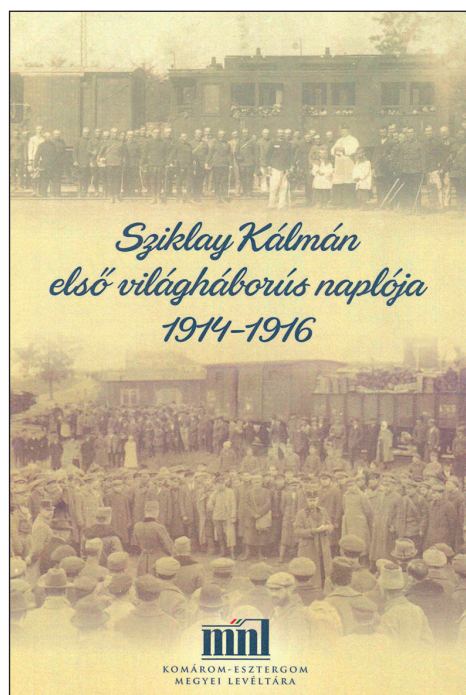
*Szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta: Erdélyi Szabolcs – Kládek László.
(Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára évkönyvei 27.)
Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára, Esztergom, 2020. 171 p.
ISBN 978-963-7234-31-6, ISSN 2559-8082*

Sziklay Kálmán I. világháborús naplója az MNL Komárom-Esztergom Megyei Levéltára gondozásában jelent meg. A szerző 1868-ban született Budapesten, önkéntesi évét a 8. huszárezrednél töltötte, majd ugyanennél az alakulatnál szolgálva 1891-ben hadnagyi, 1896-ban főhadnagyi, 1905-ben pedig századosi rangot ért el. Századosként került a frontra, őrnagyi kinevezését már a hadifogsága idején kapta. A háborúban az 5. honvéd lovashadosztály 7. huszárezredében szolgált. Naplója 1914. szeptember végétől, a galíciai frontra indulástól kezdődik. Sziklay Kálmán szeptember 28-án csatlakozott az alakulatához Gálszécsen, innen indultak másnap Galíciába. Október 11-én lépték át a határt és érkeztek meg a frontra. Sziklay október 21-én a Mraznica melletti harcokban esett orosz hadifogságba. Innen hosszú, több mint egy hónapos út után jutott el a szibériai Csita közelében fekvő hadifogolytáborba, Pjescsankára, ahonnan 1916. április 25-én Csitába költöztették. A napló egy 1916. május 30-i bejegyzéssel ér véget. Fogsága azonban még hosszú évekig tartott, csak 1921-ben érkezett haza. A mű két részből áll. Az első az 1914. szeptember 25-i frontra indulástól 1916. május 11-ig tart, a második pedig az 1916. május 11-től május 30-ig terjedő időszakot öleli fel. A dátumokból is kitűnik, hogy a napló túlnyomórészt a hadifogságban íródott. Főként rövid bejegyzésekből, esetenként csak néhány sorból áll. Sziklay a napi feljegyzések mellett leveleket is írt haza a családjának. Ennek tényét mindig említi. Előfordul, hogy az adott napon, például 1914. december 5-én, csak ennyit jegyzett le: „4-ik levél.” Elképzelhető, hogy a levelek

* A recenziók szövegében a kiadó levéltáraknak a kiadás idején használt hivatalos nevét szerepeltetjük, jöllehet azóta a megyei levéltárak nevében már vármegyei levéltár megnevezés szerepel.

bővebbek és kiegészítik a rövid bejegyzéseket. 1916. május 10-én rögzítette, hogy addig 276 levélkártyát írt a családjának, ő pedig összesen 23 táviratot, valamint 277 levelet és kártyát kapott otthonról. A levelek sorsáról nincs tudomásunk, azok a levelek, amelyeket a családtól kapott Sziklay feltehetően elvesztek a hadifogságban, de ez a kötetből egyértelműen nem derül ki.

Több oldalas naplóbejegyzést ritkán írt, ezek egyike a fogságba esésének napja, amelyről részletesen beszámol. Az ekkor megvívott ütközetről a fogságban írt harci jelentésében is említést tesz. A kötetben ez a dokumentum is helyet kapott. Sziklay mraznicai fogságba esésekor több bajtársa is elesett, köztük gróf Széchenyi Tódor százados, akiről a naplóban elismeréssel emlékezett meg. A hadifogság mostoha körülményeiről főként a rövid, tényszerű bejegyzésekből kaphatunk képet. Sziklay azonban 1916 májusában írt egyszer-egyszer hosszabban is. Ekkoriban számolt be az általa lefordított és a Svéd Vöröskeresztnek eljuttatott jelentésről, amely a hadifogoly katonák kétségbeejtő helyzetére világított rá. Az Urálban, Nagyvezsgyinszkij-Závodban foglalkoztatottak munkaköre favágásból, fuvarozásból, szénégetésből és vasgyári munkából állt, illetve voltak, akiket hadianyaggyártásra kényszerítettek, srapnel és töltényhüvely előállítását végezték. Fizetést a foglyok egyáltalán nem kaptak, az élelmezés és a ruházattal való ellátás a legrosszabb volt. A hiányos gyógykezelés következtében sokan meghaltak, a beteget jelentőket elzárással büntették. A foglyok arra kérték a Vöröskeresztet, hogy helyzetükről személyesen győződjenek meg, és őket is hallgassák meg, ne csak a gyár vezetőségét.

A tiszteknek jobb volt a helyzete, például az élelmezés terén, de előfordult, hogy Sziklay panaszkodott, hogy nem volt fűtés, rosszak a pokrócai, valamint azt is, hogy még a mentéje is takaróul szolgált. Amikor már Csitán volt, leírta például, hogy naponta háromszor ellenőrizték őket, még a „jegyzőkönyvét” (naplóját) is el kellett rejtenie, mert ha megtalálják, elvették volna. Ugyanakkor többször beszámolt arról, hogy a pjescsankai táborban a fogolyszínpad előadásain, kabarékon és cigányzenészek hangversenyein vettek részt.

A szöveget a szerkesztők bőséges lábjegyzettel látták el. Az idegen szavak magyarázatai segítik a helyenként szikár szöveg megértését. A kötet végén képmelléklet található. Különösen érdekesek a pjescsankai táborról készült és a fogolylétet bemutató fotók, amelyek az eredeti naplóból származnak, képaláírásként pedig Sziklaynak a fényképekhez fűzött megjegyzései szolgálnak. A fényképeket térképmelléklet, képeslapok, gyászjelentések és dokumentumok egészítik ki. Összegezve megállapítható, hogy a napló az I. világháborús orosz hadifogság érdekes forrása.

Ifj. Munczy Béla első világháborús frontnapló

A szerzői előszót, bevezető tanulmányt írta, a naplókat sajtó alá rendezte, jegyeztelte és szerkesztette: D. Szakács Anita.

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron, 2020. 195 p. ISBN 978-963-8327-54-3

A napló műfajánál maradva, az MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára kiadásában jelent meg az ifj. Munczy Béla I. világháborús frontnaplóit tartalmazó kötet. A naplók szerzője cigányzenész volt, Sopron meghatározó muzsikusként családjának a sarja. Így tehát egy neves muzsikusként cigány történeteit, gondolatait ismerhetjük meg az I. világháborús frontról, ez az – eddig kevésbé ismert – látószög különösen érdekessé teszi a könyvet. A kötet elején egy részletes, alapos bevezető tanulmány kapott helyet a szerkesztő, D. Szakács Anita tollából. Ebben feltárul a Munczy család története a 18. századi kezdetektől, majd a tanulmány második felében a naplókról is képet kapunk. Ugyancsak a bevezető tanulmányban számos, a családdal kapcsolatos fényképet találunk a családtagok személyi irataiból. A naplók Munczy Béla testvére, Lenke irathagyatékában maradtak az utókorra, ezt az MNL GYMSM Soproni Levéltára őrzi.

A naplószerző édesapja, id. Munczy Béla kiváló csellista volt, azonban nem tudott olyan nagyívű zenei pályát befutni, mint a bátyja, Lajos, aki belföldön és külföldön egyaránt nagy sikereket aratott. A családfő felesége korai halála után hét évvel, 1912-ben hunyt el. Négy árván maradt gyermeküket Makkay Béla fogadta örökbe, aki id. Munczy Béla lánytestvérének, Máriának volt a férje. Ő ugyancsak zenész volt, zenekarával számos alkalommal nagy sikerrel lépett fel külföldön. 1913-ban, amikor egy bécsi szórakozóhelyre szerződtek, zenekarának már a tagja volt nevelt fia, ifj. Munczy Béla is, aki hegedűn játszott. A háború azonban megakasztotta a fiatalember zenei pályáját. 1916 májusában besorozták a cs. és kir. soproni 76. gyalogezredhez, de menetszázádat a m. kir.

1. honvéd gyalogezredhez osztották be. Szolgált az olasz fronton 1916-ban és 1917-ben. 1917 februárjában a századát átvezényelték Galíciába, majd szeptemberben visszakerült az olasz frontra. Frontnaplói összesen hat, ceruzával írt noteszban maradtak fenn. A kötetek az 1916. május 24. és az 1917. december 31. közti időszakot ölelik fel. A leírt események 1916. május 24-én kezdődnek az ausztriai Lendben. A következő szűk egy hónap menetgyakorlatokkal, gyakorlatozással telt. 1916. június 22-én indultak el a frontra a lugosi honvéd 8. gyalogezreddel és a 101. cs. és kir. békéscsabai gyalogezreddel együtt. Munczy állomásról állomásra feljegyezte a vonat útvonalát. Másnap 11 órakor érkeztek meg Dutovlje-Skopoba, ahonnan a front már csak 35 kilométerre volt. Július 14-én számolt be arról, hogy a harctéren vannak, „a földbe, jobban mondva kőbe vájt lukakban alszunk és vagyunk, ezek az úgynevezett Cavernák” – áll naplóbejegyzésében. Következő nap megírta a búcsúlevelét, arra az esetre, ha kimennének dolgozni az állásokra, és nem élné túl az éjszakát. Az 1916 augusztusában megindult véres 6. isonzói csatáról részletesen beszámol. „Egész nap tüzel a tüzérség ma is. Sok Reserve jött. A disznó Talián most itt akar áttörni. A szakácsok közé is odalőtt, sok halott és sebesült van, pedig ezek hátul voltak.” – írja a csatáról szóló naplórészletben. Augusztus végén a szakaszt visszavonták, rövid nyugodt időszak következett, azonban szeptember elején visszavezényelték a harctérre. Szeptemberben és októberben részt vett a 7. és 8. isonzói csatában. „Rémes helyzetben voltam, tőlem jobbra, balra halomra dönti az állásokat és már közeledik felém. Épp egy sebesültet kötöztem be, amikor a hátam mögött a dombon vágott be a Csim bumm. A fejemre esett egy darab kő, de csak megdagadt nem tört be. [...] Végre elhatároztam, hogy balra szaladok! Jézusom! Milyen látvány tárult elém. Az állás teljesen összedöntve, halottak halomszám, egyiknek a fejveleje látszik, másik még hörög és itt kell keresztülszaladnom. [...] Leírhatatlan, amit ma kiálltam!” – szól a szeptember 15-i bejegyzése. 1917 februárjában az orosz frontra, Volhíniába vezényelték. Naplója negyedik kötetének végén és ötödik részében az orosz fronton megélt eseményekről számol be. Itt jóval nyugodtabb volt a helyzet, viszont a mostoha körülmények, főként a hideg miatt sokat szenvedtek. Áprilisban bő kéthetes szabadságra hazautazott Sopronba. Visszaérkezésekor lesújtó hír várta, szakaszának fedezékébe becsapott egy nehézgránát, ami hat társának a halálát okozta. Április 30-i bejegyzésében leírta, hogy katonatársai elbeszélése szerint egy-két héttel ezelőtt „nagy komázások mentek végbe a ruszival”, de ez már abbamaradt, mert kiadták a parancsot, hogy orosz támadás várható. A júniusi Kerenszkij-offenzívát előkészítő tüzérségi támadás – amelyről Munczy Béla is ír naplójában – után azonban az offenzíva összeomlott, az orosz hadsereg már nem volt képes átfogó támadásra, ezért a központi hatalmak jelentős erőt csoportosíthattak át az olasz frontra. Így szeptember elején Munczy alakulatát is átvezényelték oda. Szeptember 10-én társai már a frontvonalban harcoltak, neki azonban szerencséje volt, mert a zenekarral lent maradhatott a szerelvénynél. Ezután már nem került a tűzvonalba. Írásában az utolsó frontra vonatkozó bejegyzés a november 1-jétől december 31-ig terjedő időszakról szól. Ebben Görz városába történő bevonulásukról ír, amely a caporettoi áttörés után következett be. A napló mintegy két hónapnyi hallgatás után egy időjárásra vonatkozó egymondatos feljegyzéssel ér véget 1917. február 23-án.

Különösen érdekesek a kötet zenével foglalkozó részei. Munczy számára nagyon fontos volt a muzsika és a zenélés. A harctéren hosszú ideig nélkülözte hegedűjét, ezt nagy csapásként élte meg. 1916 decemberében panaszkolta, hogy június óta nem volt a hangszer a kezében. A keleti fronton júliusban beválasztották a pótzenekarba, innentől fogva a tiszteknek, a színházban, valamint a moziban is muzsikáltak. A zenekari tagságának köszönhető, hogy amikor visszatértek az olasz frontra, nem került tűzvonalba.

Ifj. Munczy Béla naplója jól megírt, világos szerkezetű, érdekes olvasmány. A kötet jól jegyzetelt, a gyakori német katonai kifejezések magyarázata nagyban segíti a szöveg megértését. A kiadványt rövidítések jegyzéke és helynévmutató egészíti ki. Összegezve kijelenthető, hogy a mű igen érdekes, egyedi dokumentuma egy olyan roma muzsikussal, aki a háborús megpróbáltatásainak, akinek zenei pályája éppen a háború miatt nem teljesíthetett ki.

Batalka Krisztina: A Műegyetem az első világháborúban

(Fejezetek a Műegyetem múltjából 5.)

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, Budapest, 2020. 159 p.
ISBN 978-963-421-840-1, ISSN 1587-2939*

Batalka Krisztina *A Műegyetem az első világháborúban* című munkáját a BME levéltára adta ki 2020-ban. Célkitűzése tiszta és világos: bemutatja a Műegyetem tevékenységét az I. világháború alatt; miként alkalmazkodott az oktatás a megváltozott körülményekhez, illetve hogyan kapcsolódott be az egyetem az ország azon törekvésebe, hogy megnyerje a világháborút. A szerző másik fő ambíciója az egyetemi oktatók, dolgozók és a diákság kollektív és egyéni tevékenységének, valamint a harcokban való részvételének a bemutatása. A „Nagy Háborúként” emlegetett világégésben a magasan iskolázott, főleg műszaki képzettséggel bírók elengedhetetlenek számító ismerettel és tudással rendelkeztek az újonnan kialakuló hadviselési formában. Batalka Krisztina ezt remekül érzékelteti dolgozatában, mind a hadba vonuló egyetemi polgárság, mind az universitas szempontjából.

A szerző logikusan és következetesen építi fel művét. Időrendi sorrendben haladva bemutatja az I. világháború kitörésének az egyetemre és a tanulókra gyakorolt hatásait. Nem feledkezik meg eközben az intézményt körülvevő katonai és törvényi környezet ismertetéséről sem. Munkája első felében követhető és letisztult formában képet ad az egyetem működéséről az I. világháború időszakában, annak különleges kihívásairól és az azokra adott válaszokról. Ezek a körülmények, amelyek a megelőző évtizedekben példanélküliek voltak, újfajta gondolkodásra és rugalmasságra készítették a professzorkart. 1914-ben eközben a diákságban és az oktatókban is tomboltak a hazafias érzelmek. Ennek és a tanítás fenntartásának igénye nyomán meg kellett szervezniük a távollévő óraadók helyettesítését, az oktatásból kieső diákság tanulmányainak folytatását. A háború elhúzódása újabb kihívások elé állította az egyetemet, mivel a tanulmányaikkal,

vizsgálataikkal és szigorlataikkal nem vagy alig haladó hallgatók számára biztosítani kellett a folytatáshoz szükséges képzést. Emiatt az egyetem több különböző engedményt, kivételt és pótszemesztert is meghirdetett a fronton lévő egyetemi tanulók számára. A Műegyetem e tekintetben maximális jóindulattal járt el. Ez a fajta „gondoskodás” nem csak a katonadiákokra terjedt ki. Az oktatók és alkalmazottak esetében is több alkalommal lépett fel az intézmény egyfajta érdekvédőként. Az oktatás továbbvitele mellett az universitas többféleképpen is bekapcsolódott a háború megvívásába. Egyrészt különféle adománygyűjtésekkel és a hallgatók, illetve katonadiákok számára különböző szociális jellegű intézkedésekkel. Ebben élen jártak az professzorok, az egyetemhez kapcsolódó hölgybizottságok és a diákszervezetek. A már előző években is létező Technikusok ebédek révén a tanulmányaikat folytatók és az ott dolgozók élelmészését is igyekeztek az egyre romló gazdaságú hátszágban megszervezni.

A másik kapcsolódási pont az intézmény területén felállítandó hadikórház volt, amely nem csupán szimbolikus jelentőséggel bírt. A megváltozott hadászati és harcászati körülmények között a sérültek és betegek létszáma az előző háborúkéhoz képest sokkal nagyobb volt. Minden elérhető kapacitást igénybe kellett venni ahhoz, hogy a harcokban sebesüléseket szerzett katonákat elláthassák. A szerző ezt nemcsak a forrásokon, hanem számadatokon keresztül is igyekszik bemutatni. A statisztikák alapján a műegyetemi kórházba bekerülők esetében magas volt a gyógyulási arány, míg a halálózási rátát sikerült nagyon alacsonyan tartani. A kórház üzemeltetése komoly kihívást jelentett a háború folyamán egyre romló anyagi helyzetbe kerülő egyetem számára. A szerző említi azt is, hogy az intézmény, amikor tudomást szerzett róla, igyekezett saját kórházában elhelyezni sebesült polgárait.

A háborúban folytatott hátszágbeli erőfeszítések másik szegmense az oktatók és a tanulók tudományos és műszaki hozzájárulása volt. Az I. világháborúra jellemző gyors technikai fejlődés, és annak csataterekre való bevezetése éppen olyan terep volt, amelyen a Műegyetem igazán otthon érezhette magát. A kötetből nem derül ki egyértelműen, hogy ezt testületileg tették-e. A szerző ezen a ponton jelezte, hogy e témában kevés forrás áll a rendelkezésére. Annyi bizonyos, hogy maguk az oktatók különböző projektek vitelével, hadiipari szereplőkkel való együttműködésekkel adtak lendületet az Osztrák–Magyar Monarchia hadigépezetének, annak technikai fejlesztésének. Nem kisebb személyek vettek ebben részt (a teljesség igénye nélkül), mint Podsztrelen Mátyás, Zempléni Géza, Schuller Alajos, Wittmann Ferenc, Putnoky József vagy a később világhírűvé vált Kármán Tódor. Mindannyian tudásukat hozzáadva, saját szakterületükön igyekeztek a legjobb eszközöket biztosítani a hadban álló Monarchia számára.

A munka egyik fő érdeme nem az intézménytörténeti vonal – minimálisan se levonva annak értékéből –, hanem a hadba vonult oktatók és diákok bemutatására tett erőfeszítés. A kötet visszaemlékezések, naplók és levelezések segítségével járja körül, hogyan látták, miként élték meg a kortársak az eseményeket, diákok és tanárok egyaránt. A háború jellegéből adódóan és az eltelt időszak hossza miatt ma már nehéz rekonstruálni a részt vevő műegyetemi polgárok sorsát. A szerző ennek ellenére a fellelhető források alapján igyekszik bemutatni a fronton szolgálatot teljesítők tevékenységét,

katonai beosztását. A tanulmányai folytatásának lehetősége, az ezzel járó nehézségek ábrázolása is külön hangsúlyt kap, amely elmaradhatatlan eleme egy ilyen munkának. Batalka Krisztina nemcsak a harcokban résztvevőkre, hanem a hadifogságba esettekre is kitér. Az idegen országokban fogolyként élő diákok létkörülményei, az általuk végzett munkák, a kalandos hazatérések története mind példák arra, hogy mennyire kaotikus helyzet alakult ki Európában a háború után. Ebben a fejezetben mutatja be a szerző azt is, hogy a frontszolgálatot teljesítő műegyetemisták miként állták meg a helyüket a csatatereken. Ezenkívül több esetről is olvashatunk, amelyekből kiderül, az egyetemi hallgatók műszaki és tudományos tehetségük, ismereteik kamatoztatásával hogyan védtek hazájukat, segítettek bunkerekkel, alagutakkal társaik biztonságát, műszaki akadályokkal a front védelmét.

A hadi szolgálattal szorosan összefüggő témaként a frontot megjárt hallgatókról és ott életüket vesztettekről is megemlékezik a kötet. Ez az egyetem számára akkor is fontos volt, de ma is az. Már a harcok alatt megfogalmazódott a gondolat az intézmény vezetésében, hogy méltó körülmények között emlékezzenek meg hadviselt polgáraikról. Ez motiválta a későbbiekben egy emlékszobor felállítását is. Az elesettek nevének pontos megismerése a mai napig komoly kihívás, mert a diákok haláláról nem minden esetben szerzett tudomást az egyetem. Ennek ellenére a szerző igyekezett összegyűjteni az elhunytak névsorát.

A könyvben előkerülnek olyan mozzanatok is, amelyek tovább színesítik a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem háború alatti történetét. Ezek közé tartozik a háború végének időszakára jellemző, a diákság körében végbemenő politikai radikalizáció folyamata, a romló gazdasági körülmények között a fűtés biztosítása, a tanmenet reformjának felvetései, vagy más műegyetemek alapításának kérdése. Mindezek mellett hangsúlyt kap a kötetben az oktatók, az egyetemi alkalmazottak és a diákok szociális helyzete is, amelyre az egyre kedvezőtlenebbre forduló viszonyok rányomták a bélyegüket. Nem utolsósorban a szerző külön fejezetben tárgyalja a nők korabeli helyzetét az intézményben. Igen érdekes az a Batalka Krisztina által feltárt folyamat, amely szerint a kezdeti merev egyetemi elzárkózást egyre jobban puhították a különböző kivételek, példák és engedelmények. Ezt a háború végén a liberalizáció követte, ennek hatására szabadon beiratkozhattak a hallgatónők. Az I. világháború után, a kormányzati fordulatot követően, a női tanulók felvétele előtt ismét bezárult a lehetőség. Más okokból ugyan, de a női munkavállalók esetében ugyanez a helyzet alakult ki. Ez is egy sajnálatos példája annak, hogy a háborús vereséget követő időszak milyen negatív hatásokkal járt.

A kötet kivitelezése egyszerű, de praktikus, a képek jó minőségűek. Az adattáblák, amelyeken a könyv állításainak egy része alapul, jól átláthatóak és logikus felépítésűek. Összeségében elmondható, hogy a szerző érdekes témát ragadott meg, amelyet jó érzékel és kellő alaposággal járt körbe. Batalka Krisztina becsületére válik, hogy reflektál azokra a témarészekre vagy hiányosságokra, amelyeket szóvá tehetnénk, és válaszokat ad azok kimaradásának okára. A kötet jó olvasmányélmény is, benne visszaemlékezésrészletekkel, amelyek megjelenítik azokat a fontos mozzanatokot, amelyekről érdekes lehet egy egyetemtörténeti munka. Jól megalapozott kutatás egyik állomása ezen mű.

Összetört emlékezet

*Veszprém első világháborús veszteségei
levéltári források tükrében*

Szerkesztette: Karika Tímea

(A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai, 42.)

Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém, 2021. 283 p.

ISBN 978-963-7229-57-2, ISSN 0134-112X

Az Összetört emlékezet címet viselő, s a témáját alcímében (Veszprém első világháborús veszteségei levéltári források tükrében) meghatározó kötet Karika Tímea szerkesztésében jelent meg a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára kiadványaként 2021-ben. A munkát Veszprém I. világháborúban részt vett, ott állomásozó alakulatainak és az áldozatok emlékezte ápolásának igénye hívta életre. Tekinthető egyfajta bővített és szerkesztett forráskiadványnak és adattárnak. Már az olvasás kezdetén érdekessé teszi a kötetet a koncepció. A mű elején Nagy Szabolcs A Veszprémmel és a veszprémiekkel kapcsolatos első világháborús alakulatok című tanulmánya olvasható. A második

felét Karika Tímea szerkesztette Első világháborús hősi halottak és hadirokkantak életrajzai címmel. Ezt követően a tekintélyes méretű függelékben kaptak helyet a táblázatba foglalt adatok (hősi halált halt katonák halotti anyakönyvből), majd dokumentumok és képek következnek. A könyv nem csak a szorosán vett Veszprém közigazgatási területén belül élőkre, az ott tartózkodó alakulatokra koncentrál. Egyrészt a közeli gyulafirátóti és kádártai hősi halottakat is számba veszi, másrészt a hadigondozási iratok jellege miatt sem tudtak csak az ottani lakosokra összpontosítani. Érdekes módon – a kor ügyvitele miatt – a hadigondozási iratok között a Veszprémben maradtakra vonatkozó dokumentumok mellett a világháborút követően ide költözött anyagai is megtalálhatóak, míg az innen elköltözők iratai átkerültek új lakhelyükre. Ennek ellenére a később beköltözőkről is olvashatunk a kötetben, mivel időközben ők is a város közösségének a részévé váltak.

Nagy Szabolcs bevezető tanulmányában röviden megfogalmazza írása célját: ismeretterjesztő jelleggel bemutatni a háziezredek tevékenységét és sorsát a Nagy Háború során. Először is tisztázza a háziezred fogalmát, ezek szerepét a 19–20. század eleji közösségek életében. Felvázolja azt is, hogy milyen mély kötődés alakult ki a katonai alakulatok, főleg azok tisztikara és a város, a városi elit között. Ez nem csupán gazdasági vagy kulturális, de valamilyen szinten érzelmi kapcsolat is volt, annak ellenére, hogy ezeknek az egységeknek a hadkiegészítése nem biztos, hogy egybeesett a város területével. A szerző szót ejt az Osztrák–Magyar Monarchia hadszervezetéről, annak bonyolultságáról, és ismerteti fejlődéstörténetét, kiemelve a hadkiegészítési rendszert is. Ezt követően, főleg az ezredtörténeti munkák nyomán bemutatja a magyar királyi 31. honvéd gyalogezred, a magyar királyi 31. népfőlkelő gyalogezred és a magyar királyi 7. honvéd táborigényezred tevékenységét és harcait a világháború alatt. A tanulmány, ahol volt rá lehetőség, nemcsak a harcokra vagy a körülményekre koncentrál, hanem arra is, hogy az adott alakulatok hogyan érkeztek haza, milyen körülmények fogadták őket. Ez a rész talán az egyik leglehangolóbb szegmense a történetnek, mivel azokat a katonákat, akik a hazáért küzdöttek, és akik megfogyatkozott számban térhettek csak haza, a saját városuk sem fogadta semmilyen ünnepség keretében. A tanulmány képet ad a háziezredek sorsáról, viszontagságairól, benne a magyar királyi 31. honvéd gyalogezredről, amely szó szerint többször megsemmisült a galíciai harcok során.

Karika Tímea az Első világháborús hősi halottak és hadirokkantak életrajzai című fejezetben, igyekszik életrajzi adatokat szolgáltatni minden katonáról, akinek a neve a veszprémi hadigondozási iratok között fellelhető. Az életrajzi adatok az említett dokumentumokból származnak, a szerkesztő, ahol lehetett, más forrásokkal is kiegészítette ezeket. Főleg olyan személyeknél volt erre mód, akikről más anyagokban is maradtak fenn életrajzi vonatkozású adatok. E munka nyomán mindenkiről kaphatunk egy-egy rövid összefoglalót, így megismerhetjük azokat, akik katonaként szolgálták hazájukat. Érdekességként olvashatunk például Almási Gyuláról is, aki civilként sebesült meg: a gyermeknek a román megszállásból hátramaradó robbanóeszköz detonációja okozott szemsérülést. Fontos információ, hogy a tényleges háború után is kerültek be áldozatok a hadigondozási iratok közé.

A könyv második részében lévő függelékben találjuk az adatbázist, amely a Veszprémi első világháborús hősi halottak a polgári halotti anyakönyvek alapján címet viseli. Ez igen részletes és gazdag információforrás a harcokban résztvevőkről. A táblázat felsorolja az elhunyt katonák rendfokozatát, alakulatuk nevét, vallását, haláluk idejét, helyét, születési helyét, lakhelyét, de kitér a „honosságukra” is. A függelék további részében Képek a hadigondozási alapiratokban található dokumentumokról című fejezetben a szerkesztő olyan érdekes anyagokat válogatott össze, amelyek példát szolgáltatnak a korszak ügyviteléről, a beérkező kérvényekről, nyomtatványokról és jelentésekről, közöl továbbá olyan egyedi dokumentumokat, kérvényeket, orvosi leleteket és röntgenfelvételeket is, amelyek bemutatják, egyes esetekben milyen bizonyítási eljárásra volt szükség. A kötet Képek a sublótba zárt háború adatbázisból című része a világháborúban készült fotókat, levelek és alkotások képeit tartalmazza. E résznek is igényes a kivitelezése, a képek minősége megfelelő, jól kivehetők a dokumentumok részletei.

Összeségében elmondható, hogy a kötet teljesítette bevezetőben megfogalmazott célkitűzését, méltó emléket állít a Nagy Háború veszprémi ezredeinek és halottainak. A könyv kivitelezése elsősorban, a képmellékletek kimondottan szépek, részletesek. Egyes esetekben, a kötési technika lehetőségeit kihasználva, nagy méretű dokumentumot is sikerült élvezhető minőségben megjeleníteni. A bevezető tanulmány ismeretterjesztő jellege folytán a nagyközönség számára jól használható, bemutatja ugyanis az Osztrák–Magyar Monarchia nehezen átlátható hadszervezetét a laikus olvasók számára. A házi-ezredek sorsának ismertetése jól sikerült összefoglalója annak, hogy mi jellemezte a monarchia hadseregét a háború során. Talán itt érzékelhető az egyetlen negatívuma a kötetnek, nevezetesen, hogy nem közöl térképeket, szemléltető ábrákat. Ennek hiányában azoknak, akik nem ismerik az I. világháború földrajzi és közigazgatási viszonyait, nehéz követni a történéseket. Az életrajzok, a halotti anyakönyvekből származó adatok, a közzétett dokumentumok és képek viszont nagyon erős alapot biztosítanak a helyi elszállásolású alakulatokat vagy a város lakosságát kutató történészek számára.

Csik Ádám Lajos – Sáfár Gyula